

TÜRKÇENİN KAYNAĞI TÜRKÇE OLMALI*
(“Türkçe-Kırgızca Sözlük” Üzerine)
Resource of Turkish Should Be Turkish

Gulzura CUMAKUNOVA**

ÖZET

Bugünkü küreselleşen dünyada her ulusal dilden çağa ayak uydurması için kendini yenilemesi ve geliştirmesi, yeni kavramları karşılayabilecek yeni sözcükler ile kelime hazinesini donatması beklenmektedir. Böyle bir ihtiyaç karşısında ilk başvurulacak ve devreye sokulacak mekanizmaların başında dilin iç kaynakları gelir. Türk dilleri, biri birinin kelime hazinesini tamamlamada, yeni kelime ve terim yapımının geliştirmede, kelime anlamlarının artırılarak zenginleştirilmesinde göz ardı edilmeyecek büyük potansiyellere sahip birer iç kaynak sayılır. Makalede yazar, 2005'te yayımladığı “Türkçe-Kırgızca Sözlüğü”nün örneğinde kardeş diller arasında yapılan çeviri, karşılaştırmalı, açıklamalı sözlüklerin Türk dilleri arasındaki ortaklıkları ortaya çıkaracak, gelişme süreçlerindeki etkenleri belirleyecek büyük potansiyelinden söz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Türk dilleri, Türkçe sözlükler, edebî dil, iç kaynaklar.

ABSTRACT

In today's globalized world, each national language is expected to renew itself and develop, equip the vocabulary with new words, that will meet the recent concepts. In the face of such a need, the internal resources of language are the first means, that has to be consulted and applied. By all means, Turkic languages are known as the internal resources, that possess a great potential in completing each other's vocabulary, creating new terms and words, enhancing the prosperity of words by expanding the contents. In the article the author mentions about this very potential of comparative, explanatory, and translating dictionaries to be made between sibling languages, which will reveal the associations between Turkic languages and determine the factors of their development process, benefiting from the outcomes of her own "Turkish-Kyrgyz" dictionary that was published in 2005.

Key words: Turkic languages, Turkish dictionaries, literary language, internal resources.

Bugünkü dünyamızda her iletişim aracından olduğu gibi bir ulusal dilden de her fırsatta kendini yenilemesi ve geliştirmesi, yeni kavramları karşılayabilecek yeni sözcükler ile kelime hazinesini

* Tebliğ 1.Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayında (9-15 Nisan 2006, İzmir) sunulmuştur.

** Prof. Dr., A.Ü. DTCF Öğretim Üyesi.

donatması beklenir. Böyle bir ihtiyaç sırasında ilk başvurulacak ve devreye sokulacak mekanizmaların başında dilin iç kaynakları gelir. İç kaynaklar, her bir dilin öz kaynakları olup, doğru geliştirildiği zaman o dilin kendi imkanlarını, zenginliğini artırır, rekabet gücünü, özgüvenini sağlamlaştırır. Dilin iç kaynakları deyince akla ilk gelen unsurlar, o dilin mevcut kelime hazinesi ve onu beslemeye yarayan kelime yapım sistemi, pasif katman olarak bilinen eskimiş ve tarihî kelimeleri, ağız ve şivelerinin malzemeleridir.

Sovyet Türkolojisinde dış kaynak olarak görüldüğünden yabancı diller ile aynı sıraya konulan Türk dilleri de, aslında biri birinin kelime hazinesini tamamlamada, yeni kelime ve terim yapımının geliştirmede, kelime anlamlarının artırılarak zenginleştirilmesinde eşi bulunmaz birer iç kaynak sayılır. Türk dillerinin temelini oluşturan başlıca köklerinin ortak olduğu gibi, başlıca yapım eklerinin de hemen hemen aynı olması, her Türk dilinin veya lehçesinin diğeri için hazır kaynak olarak bakılmasına ve yararlanılmasına imkan yaratır. Dolayısıyla Genel Türkçenin kelime kalıbına göre yapılmış bir yeni kelime veya terim, diğeri tarafından kolayca benimsenir ve yabancı kelime hissini yaratmaz.

Ne var ki, Türk dilleri arasında dil münasebetlerini yola koyacak iletişim mekanizmalarının istenilen düzeyde olmadığı bilinen bir gerçektir. Türk leksikografisinin başlangıcı olarak Kaşgarlı Mahmut'un "Divanu Lugatit Türk"ü, başlangıç zamanı olarak XI yüzyıl biliniyor ise da, Türkler, o kadar erken tarihteki sözlük yapma geleneğini günümüze kadar sürdürme ve günümüz imkanları ışığında gelişme, onun sonuçlarından yararlanma olanağından yoksun kalmışlar.

Her Türk dilinin müstakil dil olduğu görüşü o kadar derin oturulmuştur ki, yanı başındaki bir kardeş dilin gelişme sürecinden bir diğeri tamamıyla habersiz gelişmiştir. Zaten baştan farklı alınan alfabelere farklı imlâ kuralları, farklı terim yapım sistemleri de eklenince biri birinden hayli uzaklaşmış yazı dilleri ortaya çıkmıştır.

Oysa aynı devlet çatısı ve aynı sosyal şartlar altında yaşayan bu halkların dillerinin farklılaştırıcı değil birleştirici noktaya doğru ilerlemesi beklenirdi. Bir ortak noktaya doğru eğilim gerçekleşti, ama, o nokta, ne yazık ki bir Türkçe değildi. Köylüsü kendi dilleriyle yüzde yüz anlaşılan Kırgız ile Özbeğin, Kırgız ile Kazakistan veya Kırgız ile Tatarın, aydınları ancak Rusça anlaşabiliyorlar.

Çünkü onların Türkçeleri artık bilimin, kültürün ve eğitimin dili değil, kullandıkları dilin ve bilim terimlerinin ortak bir yanı yoktur.

Geçen yüzyılın sonunda gelen bağımsızlık ile Türk devletlerinin kurulması, onların arasında münasebetlerin bir az daha sıklaşması ortak kültür bağlarının başında gelen dilleri üzerinde kalıplaşmış olan bakışlarını tekrar gözden geçirmelerini zorunlu kılıyor. Bu bakımdan yaşayan Türk dillerinin ortak ve farklı yönlerinin ortaya çıkarabilecek karşılaştırmalı veya aktarma sözlüklerinin yapılması ilk başta yapılacak önemli işlerden biri olarak karşımıza çıkıyor.

Her Türk dilinin Rusça, İngilizce, Almanca, Fransızca gibi dünya dilleri ile çeşitli amaçtaki onlarca sözlükleri yapılmışken aynı girişim ve ilgi yanı başındaki bir Türk dili için gösterilmemiş. Bir aktarma sözlüğün aynı sistemdeki akraba dil ile yapılması ile farklı sistemdeki bir dilden yapılması arasında büyük fark vardır. Akraba dildeki ses, şekil ve söz dizimi kurallarının aynılığı, kelimelerin karşılıklı algılanmasında ve benimsenmesinde fazla zorluk çıkarmaz. Örneğin, Türkçedeki *oturum, uçak, yatırım, gökbilim, yayın, bilgi, ortam, yurttaş, ayakkabı* gibi sözler önce onları hiç duymamış olan bir Kırgızda benzer çağırışım yapabilir ve Türkçedeki anlamlarına yakın bir tahminde bulunabilir. Kırgızcada bunların yerine kullanımda olan yabancı kökenli *zasedaniye, samolyot, investitsiya, astronomiya, publikatsiya, informatsiya, grajdanin, tufli* gibi kelimeler hem ses yapısı, hem de şekli yönünden Kırgızcaya pek uymuyor. Aynı durumda olan bir Türkiyeli de Kırgızcadaki *uçkuç, açkıç, kol çatır, tez jardam, balmuzdak, sınak, sınıçı, aşkazan, at tiş* gibi kelimelerin kendi dilinde daha çok yabancı kelimelerle karşılanan *pilot, anahtar, şemsiye, ambulans, dondurma, sınav, tenkitçi, mide, matkap* gibi sözler olduğunu öğrenince Türkçe olanlarına daha yakınlık duymuş olması gerekir.

Aktarma sözlük yabancı bir dille yapıldığında hedef dilin kelime fonunu etkileyici, onun yapım olanaklarını kuvvetlendirici bir etki yapamaz. Tam tersine, yabancı bir kelimenin kelime hazinesine alınması, o dile hazır kalıp getirdiği için yeni kelime yapma ihtiyacını ortadan kaldırır ve kelime yapım sisteminin fonksiyonel faaliyetini yavaşlatır.

Kırgızcanın Rus dili ile yapılan sözlükleri bunun açık göstergesidir. Örneğin, Konstantin Kuzmiç Yudahin tarafından yapılmış meşhur “Kırgızca-Rusça Sözlük”, Türkoloji klasiklerinden biri sayılır. Amacı Kırgızcanın söz varlığını derlemek ve Rusçaya aktarmak olan sözlük, yazarının azmi ve inanılmaz gayreti sayesinde bir aktarma sözlüğün ötesinde çok zengin KIRGIZ sözlü edebiyatının malzemelerini, eski kelimeleri, ağız ve şive verilerini de kapsayan ansiklopedik değerdeki bir esere dönüştürülmüş. Genel olarak folklor malzemelerinden alınmış bol örnekleri de, sözcüklerin anlamını açmakta önemli rol oynamış. Fakat Yudahin sözlüğü çağdaş Kırgızcanın pratik kullanımını tam olarak yansıtan veya fonksiyonel imkanlarını artırmaya sevk eden bir sözlük değildir. Sözlükte günümüz Kırgızcasının madde başı kelimeyle ilgili sabit kelime dizileri, deyimsel kalıplar tam olarak yer almamış. Onların yerine çeşitli destanlardan derlenmiş örnekler, Kırgızcanın bugünkü durumundan daha çok tarihî gelişme sürecini yansıtmaktadır. Ne var ki bu sözlüğün ve yazarının tartışılmaz itibarı, onu bazen dokunulmazlık derecesine çıkartıyor, ki yayımlanmasından bu yana yarım asır kadar zaman geçmesine rağmen Kırgızcanın söz varlığı onunla eşleştiriliyor ve yenilenmesi yada yeni bir sözlük yapılması bir türlü gündeme gelmiyor.

Yine K.K.Yudahin tarafından redaksiyonu yapılmış, yazarlar grubu tarafından hazırlanmış “Rusça-Kırgızca Sözlük” (1.baskısı 1944, 2.baskısı 1957) Kırgızların Rusça öğrenmesi ve Rusça vasıtasıyla dünyaya açılmasına imkan sağlamak amacıyla yapılmış bir eserdir. Rusça madde başı dizini Sovyet halkları için umumî bir şekilde hazırlanmış olan bu sözlüğün Kırgızca kısmında anlamsal yanlışlıklar, ifade eksikliği, basma kalıp açıklamalar, kalka (birleşik kelimeleri kelimesi kelimesine çevirme), birçok kelimenin çevrilmeden Rusçasının verilmesi gibi noksanlara yol verilmiş. Bu tür noksanlarıyla “Rusça-Kırgızca Sözlük”, mükemmel tercümesiyle boy gösteren “Kırgızca-Rusça Sözlüğün” aksine Kırgızcanın aciz, ifade imkanı sınırlı, işlevsel yönü zayıf dil olarak görülmesine doğrudan sebep olmuştur.

Türkiye Türkçesi, Türk dünyası içinde fonksiyonel açıdan gelişmiş, işlek, uzun müddet devlet ve yazı dili olma geleneğine sahip, aynı zamanda da en kalabalık Türk kitlesinin konuştuğu, kelime ve terim yapım sistemi gelişmiş bir kardeş dil olması nedeniyle kendi dilinin imkanlarının iyi tanımayan, onun gücünün ve kapasitesinin farkına varamayıp küçümseyen, dolayısıyla kullanmaktan vazgeçen toplumların bakış açısını değiştirmek anlamında güzel bir örnek teşkil edebilir.

Bundan birkaç yıl önce geldiğim Türkiye’de insanların dil sıkıntısı çekmeyen bir ortamda hayat sürdürdüklerini görünce çok imrenmişim ve bu dilin imkanlarını kullanarak kendi halkımın da bu tür dil bağımsızlığına erişmesine yardımcı olacak girişimlerde bulunabileceğimi düşünmüştüm. Türkiye’nin de yüzyılın başında benzer sıkıntılar çektiğini ve başarılı şekilde gerçekleştirdiği dil reformu sayesinde halkın diline dayalı yazı dilini geliştirdiğini öğrenince, bu dili esaslı öğrenmeye ve Türkçe-Kırgızca Sözlük yapmaya karar vermişim. Türkçeden Kırgızcaya geniş çaplı bir aktarma sözlük hazırlama gayretimizin başında gelen nedenlerin biri işte buydu.

Kırgızistan-Türkiye ilişkilerinin çok yönlü geliştiği günümüzde çeşitli amaçtaki ve biçimdeki Türkçe-Kırgızca ve Kırgızca-Türkçe sözlüklerin hazırlanmasına çok ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle de Türkiye üniversitelerinde Çağdaş Türk Dilleri ve Edebiyatları Bölümlerinin açılması, Kırgızistan’da ise eğitim ve öğretim dili Kırgızca ve Türkçe olan üniversite ile okulların açılması, bu eğitim kuruluşları için eleman yetiştirilmesi, ilmî ve pedagojik yayınların hazırlanması gibi gereksinimlerden dolayı da bu tür sözlüklere olan ihtiyacı her geçen gün artırmaktadır.

Genelde bir yazı dilinin ortaya çıkması, bir konuşma dilinin edebî dile dönüştürülmesi, halkın dilinin ağızlar, şiveler şeklindeki yerel sınırları aşarak ulusal nitelik alması, belli normlar, kurallar çerçevesinde gelişeceği açısından üstün bir durum sayılır. Yeter ki bu geçiş sırasında halkın yüzyıllar

boyunca konuşma şeklinde yaşata gelmiş dil geleneğine, özüne zarar verilmesin ve o, yeni vücudunda yaşama kabiliyetini kaybetmesin. Öyle görülüyor ki, Kırgızcanın yazı dili oluşturulurken gerek alfabe seçiminde, gerek gramer ve imlâ prensiplerinin oluşturulmasında dilin tabiatına aykırı gelen bir takım aksiliklere yol verilmiş. Bunlar da dilin kendine yabancılaşmasına ve yozlaşmasına yol açmıştır. Bu durum, dilin nesilden nesle aktarılma aşamasında belli bir kırılmaya meydan vermiş olmalı, ki yeni nesil kendi dilinin imkanlarını tanımaz olsun, onu hayatının en önemli iletişim aracı değil de, Kırgız kimliği altında sırtında taşıyacağı faydasız bir yük olarak görsün.

Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin bir çoğunda olduğu gibi Kırgızistan'ın büyük şehirlerinde de 50'li, 60'lı yıllardan sonra doğmuş neslin hemen hemen yüzde 60-70'i Kırgızcaya tam hakim değildir. Onların ana dil bilgisi sadece anlayabilme ve günlük hayatla ilgili sınırlı söz hazinesinden ibarettir. Yaş itibarıyla şu anda devletin hem siyasî, hem toplumsal alanlarında aktif faaliyette olan bu aydın kesim, kendinin konuşmadığı bir dili çıkarttığı yasalar, uyguladığı kurallar ile resmen felce uğratmış durumda. Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık yada çeşitli bakanlıklar gibi yüksek mevkilerde görev başında olan bu kişiler, ne garip ki, ne Kırgızca kitap, gazete okur, ne Kırgızca televizyon, tiyatro seyrederek, ne de sanatın bir dalında Kırgızca eser verir. Bu kesim, kendi kültürüne, geleneklerine tamamiyle yabancılaşmış durumda. Üst düzey bürokratlardan ana dilinde iyi konuşabilenleri çok nadirdir. Onlar Kırgızca bilmeme gibi eksiklerini örtbas etmek için ta Çin sınırındaki taşralarda bile yazışmalarını Rusça yapılmasını kurallaştırarak sorunlarına çözüm bulmuşlar.

Bağımsızlığın 10.yılı döneminde Kırgızistan'da tekrar Rusçanın resmî dil sıfatına getirilmesi, Kırgız kökenli olmayan yurttaşların ülkeden kaçması bahanesinden daha çok işte bu bir avuç yönetici kesimin ana dilini bilmeme gibi ayıbını örtmek amacıyla yapılan girişimden başka bir şey değildi.

Bir ulusun dilinin onun bağımsızlık döneminde bunun gibi vahim duruma düşmesi düşündürücü bir olaydır. Ne yazık ki, her Kırgızistan'a gidişimizde bir az daha kendi kimliğinden kopmuş, diline, kültürüne yabancılaşmış toplumu görünce içimiz sızlıyor.

Nitekim, Kırgızistan'da 2005 ve 2010'da gerçekleştirilen siyasî devrimlerin en belirgin etkenlerinden biri de Kırgız halkının ekonomik sıkıntılarının yanı sıra millî değerlerinden, her şeyden önce ana dilinden yoksun bırakılması, ana dilinde öğrenim görememe, toplantı yapamama, hakkını savunamama, iş yazışmalarını yürütememe gibi sosyal açıdan kendi ülkesinde azınlık duruma düşmesinden kaynaklanan sıkıntılara sağır kalan iktidara olan kin ve öfkesinin dışa vurması idi.

Bugün Kırgızistan ve diğer Türk Cumhuriyetlerinde Türkçenin 20'li yılların başında yaşadığı ve dil devrimini gerektiren duruma benzer bir durum yaşanmaktadır. Tıpkı Cumhuriyet dönemine kadarki Osmanlıca ile halk dili arasındaki uzaklaşma gibi Kırgızistan'da da genelde Kırgızca konuşan ve Rusçayı iyi bilmeyen kırsal kesim ile Kırgızca bilmeyen Rus dilli şehirli Kırgızlar arasındaki uçurum gittikçe artmaktadır. Dil politikasındaki yanlışlıklar nedeniyle üstün duruma getirilen Rusçanın artmakta olan ağırlığı, yeni nesli geleceğini garantilemek ve toplumda iyi bir yere gelebilmek için Rusçaya ve İngilizceye yönelmesine, ana dilinden gittikçe uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Ana dilin düştüğü bu duruma müdahale etmek, onun gelişmesine engel olan unsurları ortadan kaldırmak, dili daha etkin, topluma tam kapasite hizmet verecek duruma getirmek ne tür olanak, ne tür örnek ve tecrübe varsa seferber etmek, sadece dil bilimcilerin, edebiyatçı, yazarların değil, toplumun bütün bireylerinin topyekün girişimi ve gayretleri ile mümkün olabilecektir.

Türkiye Türkçesi karşısında Kırgız Türkçesinin söz varlığının tüm olanaklarını Kırgız toplumunun göz önüne sererek Kırgız Türkçesinin de bu dilden geri kalmış tarafının olmadığını, toplumun bütün ihtiyaçlarını yerine getirebilecek güçte ve zenginlikte olduğunu ispatlamak, yeni neslin kendi diline olan güvenini sağlamak Türkçeden aktarma sözlük yapmanın asıl amaçlarından biri idi.

Aktarma sözlüğe olan ihtiyacın bir diğer tarafı da Türk Cumhuriyetlerinde artmakta olan Türkiye Türkçesini öğrenme isteğinden doğuyor. Kırgızistan'da Türkçe, İngilizce ve Rusçadan sonra öğrenilmesi çok tercih edilen dil durumuna gelmiştir. Sıradan vatandaşlar bile Türk Cumhuriyetlerinde çok rağbet

gören Türk liselerindeki çocuklarının eğitimlerini takip etmek, kontenjan ile Türkiye üniversitelerinde okuyan çocuklarının kaldıkları ülke hakkındaki meraklarını gidermek, Türkçe kitap, dergi, gazeteleri okumak, televizyon seyretmek için öğrenmeye başvuruyorlar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi ve 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk işlerinden biri de ülkenin tüm yurttaşlarına eşit hizmet verecek, eğitimde, kültürde hızlı kalkınmayı sağlayacak dil reformunu gerçekleştirmek, Osmanlı Devletinin son zamanlarında biri birinden iyice kopmuş olan resmî dil ile halk dili arasındaki uzaklaşmayı ortadan kaldırmak olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliği ve bizzat katkısı ile gerçekleştirilen dil reformunun snucunda Türk dili olarak değiştirilen ve öz Türkçe kelimelere ve eklere dayandırılan, toplum hayatına girmekte olan yeni kavramları ve hadiseleri anında dile yansıtabilecek kapasite ve potansiyele sahip bir edebî dil geliştirilmiştir. Bugün devlet dili statüsüne yeni kavuşmuş genç yazı dilleri için Türkiye Türkçesinin bu gelişim ve oluşum tarihinden, özellikle de onun dil reformu tecrübelerinden alacağı çok şey vardır.

Seçim nedenlerini bu şekilde sıralayabileceğim Türkçeden Kırgızcaya aktarma sözlüğün hazırlanması, yedi yıl kadar uzun bir sürede ancak tamamlanabildi. Nedeni ise kendi tecrübesizliğim bir yana düşündüğüm gibi geniş kapsamlı Türkçeden Türkçeye aktarma sözlüğün bir emsalinin olmayışı da oldu. O nedenle madde başı dizininin oluşturulmasındaki alınacak kıstaslar, madde içinde kullanılacak prensipleri ve düzeni, kaynaklar, hatta alfabe seçimi bile başı başına büyük sorunlar teşkil etti.

Bilindiği gibi Kırgızca Kiril esash alfabe kullanmaktadır. Sözlüğün Kırgızistan'da basılacağı ve daha çok Kırgız toplumuna hitap edeceğinden dolayı açıklamasının Kiril harfleri ile verilmesi daha uygun görüldü. Fakat bu durum, Kırgızca öğrenmek isteyen Türk okuyucusunun büyük bir kısmı için engel oluşturur ve önünü kapatmış olacaktı. Çözümü, önce açıklaması Kırgızca alfabeli olanını yayımlayıp, daha sonra Türkçe alfabe ile olanını hazırlayalım düşüncesine varmakla bulduk.

Bu seçimi almakla beraber bir sözlüğün bilgisayara farklı alfabelerle geçirilmesinde karşılaşılabilecek bütün zorlukları da üstümüze almış olduk. Yazında iki dil için de dörter çeşit yazım şekli kullanılıyordu ve sürekli biri birine giren, bazen de beş-altı sayfaya kadar uzayan sözlük makalelerin üstesinden gelebilecek yardımcıları ihtiyacımız vardı. Bunları yerine göre kullanmasını başarabilecek, hem Türkçeyi, hem Kırgızca'yı iyi bilen, bilgisayardan çok iyi anlayan birileri lazımdı.

Bugün bu işin hiç de kolay olmadığını ve sözlüğün hazırlanmasının bu nedenle de uzun sürdüğünü söyleyebilirim. Yine de "Türkçe-Kırgızca Sözlüğün" bir eser olarak meydana çıkmasında, onlarca kez düzeltmelerden dolayı her ne kadar sıkıntılı, bıkkın anlar yaşanmış da olsa, ucu görünmeyen uzun yoldaymışız gibi umutsuzluğa kapılan gergin günler de geçirmiş olsak, kitapta dizgisini yapanlar olarak isimleri geçen genç arkadaşlarımızın büyük katkıları olduğunu ve onlara minnettar olduğumu belirtmeliyim.

Kırgız Türkleri ile Türkiye Türkleri Türk Dünyasının hem coğrafik, hem dil açısından mesafeli kalmış temsilcilerindendir. Kıpçak grubu ile Sibiryaya Türk dilleri grubunun özelliklerini birden taşıyan ve çok eski geçmişe sahip Kırgızca ile Oğuz grubunun belirgin temsilcisi olan Türkiye Türkçesinin, ses ve şekil yapısı, söz varlığı, tarihî yönden değişik ortamlarda kalmalarının verdiği objektif, kullandıkları alfabe ve imlâ kuralları, terim sistemi gibi subjektif sebeplerden dolayı ortak yönleri, ancak çok titiz çalışma ile meydana çıkarılacak örtülerle örtülmüş durumdadır.

Eski Türkçe dönemine ait yazıtlardan Orhun kitabeleri Türk dilinin Göktürkler tarafından bırakılan bir tarihî eseridir. Orhun kitabeleri, Türkçenin daha VI-VIII asırlarda bir edebî dil durumunda olduğunu göstermektedir. Eski Türkçenin bir diğer kaynağı Yenisey yazıtları ise Kırgızlar ile Kuzey Doğu Türklerinin ataları tarafından bırakıldığı sanılan aynı yazı dilinin bir çeşidi ve bu dönemin önemli eserlerinden biridir.

Eğer Eski Türkçe döneminde Göktürkler ile Kırgızlar arasında edebî dil bakımından ve coğrafi açıdan fazla uzaklaşma olmadığı biliniyorsa, Orta Türkçe döneminden itibaren Kırgızların Altay, Tanrı Dağlarına, Türklerin Batıya göçü nedeniyle birilerinin “Müşterek Orta Asya Türkçesi”, diğerinin ise “Müşterek Anadolu ve Azerbaycan Türkçesi” diye adlandırılan muhtelif edebî diller arasında yer almalarıyla yolları kesin ayrılmış olur.

Bundan sonra bir daha bir araya gelemeyen Anadolu ve Kırgız Türkçeleri, bugün değişen tarihî şartlar sayesinde bağımsız iki devletin: Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Kırgızistan'ın devlet dilleri sıfatında karşılaşmış bulunuyorlar.

Dillerimiz yüzyıllar boyunca farklı coğrafyalarda biri birinden uzak kalmalarına rağmen aynı kökten gelme özelliklerini hep korumuşlardır. Fakat bu yakınlık Türk dilleri arasında aynı derecede değildir.

Türk dilinin ana kolları arasında ne kadar ortaklık varsa o kadar da farklılık mevcuttur. Bu farklılık ve benzerliklerin tabiatı, ancak onları meydana getiren siyasî ve sosyal şartlar göz önünde bulundurulurken açıklanabilir.

Sözlük çalışmaları gösterdi ki ortak kelimelerin büyük kısmını elbette aynı kökten gelen temel Türkçe kelimeler oluşturuyor. Farklılıkların bazıları dillerin tarihî gelişme seyrinde karşılaştığı özel durumlar ile bağlantılı ise, bazıları toplumlarımız tarafından kabul edilmiş ve dillerimizi farklı yönlerde sevk eden değişik yaklaşımlardan kaynaklanmıştır. Edebî dil bir ulusun dilinin belli normlar içine alınmış, toplumun bütün üyeleri için kullanılması zorunlu duruma getirilmiş umumî şekli ise, bu normlar dışında bırakılmış ağız ve şive örnekleri, eski kelimeler katmanı da bu dilin temsilcilerinin bir kısmının kullandığı ve göz ardı edilemeyecek kadar büyük potansiyellere sahip, halihazırda bekletilen bir gerçeğidir. Edebî dil onlara basit dil muamelesi yaparak unutulmaya aday kelime damgası vurursa, yazı dili kendisini besleyen kök damarlarından birini kesip atmış olacaktır. Aynı fikri daha büyük çapta akraba diller için söyleyebiliriz.

Bir Türk dilinde eskimiş sayılan veya anlamını yitirmiş bir kelime bir başka kardeş dilde kullanım özelliğinden hiçbir şey kaybetmemiş kuvvetli bir türetme mekanizmasına sahip aktif kelime sıfatında olabilir. O yüzden kardeş diller arasında yapılan sözlükler bu tür ortaklıkları gözler önüne sermesi, o dillerin gelişme sürecindeki etkenleri ortaya çıkarması açısından da büyük önem taşır. Bunu kavramanın ve özümüze dönmenin zamanı gelmiştir.